

Nagy-Britanniából érkező könyvanyagot a kiállítás végén általában a társrendező intézmény könyvtára kapja meg.

Programjaink, kurzusaink, ösztöndíjaink nyomán követhetők az Interneten is. Címünk: <http://www.britcoun.org/hungary>

Látogassák folyamatosan oldalainkat, figyeljék a napi- és szaklapokban megjelenő felhívásainkat. Ötleiteket, javasolataikat, kérdéseiket örömmel vesszük. Keressenek bennünket!

Szabó Mónika
(The British Council, Hungary)

Az Internet korának információs szakembere

Feje tetejére állította-e szakmai életünket az Internet? Ha mai és jövőbeni szerepünket illetően ellentmondásos, bizonytalan, szorongó, sőt kicsit paranoid érzéseink vannak, alapos elemzéseken nyugvó válaszokat kaphatunk szakmánk jövőjére vonatkozó kimondott és kimondatlan kérdéseinkre a londoni *Online Information '98* konferencián megtartott szeminárium neves előadójától.

Hipotézisek

- Az Internet megváltoztatta világunkat.
- Tudni szeretnénk valamit az információs szakemberek jövőjéről.
- Szeretnénk új karrierlehetőségeket megismerni.
- Érdekelnek bennünket az információs ipar új technológiai és trendjei.

Az Internet jellemzői

1996-ban és 1997-ben a felhasználók száma 40 millióról 100 millióra nőtt, a doménnevek száma 627 ezerről megduplázódott, az elektronikus kereskedelem megkilencszereződött.

Míg a rádióhallgatók száma 38 év alatt, a televízió nézők száma 13 év alatt, a PC-használóké 16 év alatt érte el az 50 milliót, addig az Internet ugyanezt 4 év alatt érte el.

Milyen céllal látogatják a világhálót? A szórakozás, információszerzés és oktatás vezet, de nem sokkal marad le a munkavégzés és a vásárlás sem. Az Internet használatának kimelkedően gyakori formája az elektronikus levelezés és a WWW fej fej mellett.

Az Internet fejlődése változatlanul robbanásszerű, és a társadalom minden területére óriási hatást gyakorol. Eközben a legkülönbözőbb lehetőségeket olvasztja magába: pl. az elektronikus kereskedelem megjelenésével a világ legnagyobb piacává változott. Óriási hatást gyakorol az információs iparra és mindazokra, akik kapcsolatban vannak vele: az információs szakemberekre is.

Új típusú felhasználók

Az Internet jelenségének elemzésekor az információ új típusú felhasználóit is célszerű vizsgálat alá vonni.

- Milyen jellemzőket állapíthatunk meg róluk?
- Menedzserek, nem kutatók.
- Általában csoporttagok.
- Előnyben részesítik az elemzést a feldolgozatlal információval szemben.
- Jobban kedvelik a taktikázásra lehetőséget adó bizonytalan információt.
- Az ideálisnál jobban szeretik a megvalósíthatót. Milyen típusú keresési technikákat alkalmaznak a felhasználók?
- Vadászat – a válaszokra.
- Pásztázás
 - rendszeres frissítés,
 - „legelés” az információkon.
- Böngészés
 - rábukkanás,
 - helyettesítő információ felfedezése.

Tudásmenedzsment

Ez az új keletű fogalom az információs szakember tevékenységére is hatással van.

A tudásmenedzsment váltást jelent az információ gazdaság irányába, ahol

- az intelligencia fontosabb, mint a gyártás;
- az új ötleteket meg kell ragadni, máskülönben elvesznek számunkra;
- az információból struktúrát kell előállítani (metaadat vagy katalogizálás segítségével);
- a felhasználónak az információ fogalmi-szerkezeti kereteire van szüksége (tudástérképekre);
- az üzleti célok éppolyan fontosak, mint maga a technológia.

Az új fogalmak és a tevékenység során érvényesített új szemlélet segíthet az információs szakembernek az újabb és legújabb követelményekhez igazodásban. Mellesleg el kell sajátítania a jelenlegi és az egyre újabb információkereső eljárásokat, az új eszközök alkalmazását, és nem utolsósorban el kell ismertetnie tevékenységének eredményét, hatékonyságát. A folyamatos tanulás elengedhetetlen az új alkalmazások megismeréséhez, a megfelelő minőség, a változások felismeréséhez, az új szoftverek figyelemmel kíséréséhez. A különböző problémákat a keresőmotorok sajátosságainak elemzésével gyorsabban meg lehet oldani, mint ezek találmányra történő változtatásával.

Új technológiák

Az Internet – mint az információs szakember életét messzemenően befolyásoló jelenség – elemzése után kényes kérdés merül fel: valóban várható-e a szakma kimúlása? Vajon miért vagyunk mi magunk is meggyőződve a közelgő végétől? Ha jól tesszük a dolgunkat, miért gondoljuk, hogy a Web vagy akármilyen új információs technológia elsöpör bennünket?

A válasz: mi magunk sem vagyunk teljesen tisztában azzal, amit csinálunk. Természetesen tudjuk, hogy információ-visszakeresést végzünk, de mivel jár ez? Ha megfelelően értékeljük mindazokat a képességeinket, amelyeket munkánk igényel, megértjük, hogy szakmánk egyáltalán nincs akkora veszélyben, mint hisszük.

Ne felejtjük el legfontosabb képességeinket:

- **Problémaanalízis:** nemcsak a problémát érzékeljük a kérdésfeltevéskor, hanem egyidejűleg a megoldás legvalószínűbb módját is felismerjük.
- **Fogalmazási készség:** a kutatáshoz, akár online, akár offline, szükség van a megfelelő terminológia kiválasztására.
- **A források ismerete:** a forrásokat és a kiindulási helyeket gyűjtjük, nem a válaszokat. Ez a tulajdonság különbözteti meg az információs szakembert az amatőrtől, aki az adatokat, tényeket gyűjti, nem pedig azokat a forrásokat, ahol azok elérhetők. Ez a képesség biztosítja számunkra új adatbázisok építését, anélkül, hogy elkeverednénk az adatok dzsungelében.
- **Információszerző képesség:** tudjuk, hogyan kutassunk, online vagy offline, hogyan használjunk különböző rendszereket, hogyan rendezzük a gyűjtött információt, és hogyan beszélgetünk azokkal az emberekkel, akiknek a tudására szükségünk van.
- **Interperszonális képességek:** rendelkezünk mindazokkal a képességekkel, amelyek hatékonyan közvetítenek az információ és a felhasználó között. A kérdéseket úgy kell feltenni, hogy ne irritálják vagy untassák, hanem kíváncsivá tegyék és együttműködésre ösztönözzék a kérdeztet.
- **Az információ értékelése** minőség, hasznosság és pontosság szempontjából. Ez a leginkább értékesíthető összes eddig említett képességünk közül. Éveken keresztül tanuljuk és gyakoroljuk az információk újraszervezését, a kapcsolatba kerülő tények és adatok révén keletkező új rendszer segítségével új trendeket mutathatunk ki.

Az információ érthető és hozzáférhető formában való bemutatása óriási jelentőségű. Az emberek többségét elbizonytalanítja az elektronikus források mérhetetlen információgazdagsága. Az információs szakember hozzá van szokva, hogy

tűt keressen a szénakazalban, és bennünket nem zavar ez az információs „szénakazal”. A szervezeteknek – egyre bonyolultabbá válásuk miatt – szükségük van problémamegoldó munkatársakra, akik felismerik és kitalálják a probléma megoldásának módját, majd közérthetővé teszik a csoport más tagjai számára is. Ez az a munka, amit nap mint nap végzünk.

Az új eszközök napról napra könnyebbé teszik a felhasználók számára saját keresőkérdéseik megfogalmazását és az önálló kutatás elvégzését. Sokan rá fognak jönni, hogy megvannak mindazok a képességeik, amelyek az információ-visszakereséshez szükségesek. Felfedezik azt is, hogy ez a művelet bonyolult, és gyakran jár frusztrációval, így aztán örömmel hagyják majd a komplexebb kutatást az információs szakemberekre.

Képességeink fenti értékelése sokak számára naivan optimistának tűnhet, és nélküli jövőnk átfogóbb és változatosabb lehetőségeit. De miért ne használhatnánk ezeket a képességeinket az új körülményekhez való adaptálódáshoz? Néhány példa:

- **Digitális könyvtárak létrehozása** – nem hagyományos könyvtári értelemben: a hardver és szoftver helyben adott, akár kisebb, akár nagyobb szervezetről legyen szó. Az intranet és a LAN a menedzsment szívért fájditja sokoldalú lehetőségeivel. Szervezhetünk olyan papír nélküli ügyviteli rendszert, amely kiküszöböli az elvesztett aktákat, megoldja a leltározást stb. Ez nagyon jó lehetőség egy információs tanácsadónak. A külső cégek képviselői gyakran álmodoznak ilyen lehetőségről. A belső munkatársak viszont a napi munkával vannak túlterhelve. Az információs szakember része lehet annak a csapatnak, amely a szervezet belső elektronikus információs rendszerét tervezi és kivitelez. Résztételével sok fölösleges kiadástól megóvhatja cégét, ha kellő időben véleményt nyilvánít a specifikációban, a döntéseknél és az alkalmazások bevezetésekor. Ehhez nem szükséges programozónak lennie, vagy ismernie, hogyan kell az alaplapba chipet illeszteni. Fontos viszont a menedzsment csapataba tartoznia, ahol a legkülönbözőbb képességekkel rendelkezők csoportosulnak, és a döntésben szerepet kapnak.
- **Információkutatás a World Wide Weben:** a Web terjeszkedésével a legtöbb ügyfél ragaszkodik ahhoz, hogy a kutatás a Weben kezdődjék, mert ennek kevés a költsége. A Weben való sikeres kutatáshoz elengedhetetlenül szükséges az információ értékelésének képessége, és az adatok pontosságának meghatározása. Ez a tulajdonság sokkal lényegesebb, mint a tárgyhöz tartozó minél nagyobb adathalmaznak a

felhasználóra zúdítása. Más fontos tulajdonságok is elősegítik a sikeres kutatást: pl. a keresőmotorok különbségének ismerete, a jó kiindulási helyek listája, a jó hálózati kapcsolati lehetőség, valamint a türelem. Az igazán gyakorlott Internet-kutató idővel oktatóvá válhat.

- Teljes szövegű dokumentumok változó mezőkkel való indexelése: aki jól ismeri és használja a gazdag kereszthivatkozásokkal ellátott jó könyvtári tárgyszó- és szerzői katalógusokat, tudja, mennyire fontos a rugalmas hozzáférést biztosító indexelés. Azt is tudja, milyen fontos az emberi tényező az automatizálásban. A tezauszuszkészítés tudománya az információs szakemberek kisujjában van.

Bármilyen furcsa, a fentebb vázolt három lehetőségen az élet már átlépett. Az információs szakember, illetve könyvtáros jövőbeli szerepe alig pár év alatt átértékelődött, ezeket a szerepeket a fejlődés a jövőképből rövid idő alatt a tradicionális szerepkörbe utalta.

Mi a jelentősége az új technológiának az információs szakember munkájában?

- Az ismétlődő feladatok automatikus megoldására új eszközöket biztosít.
- Segít jó benyomást kelteni az információs szakemberről az ügyfelek szemében.
- Feltárja az információt analízis, piacelemzés és versenyképes intelligencia segítségével.
- Lehetővé teszi a tudásmenedzsmentet, nem csupán a visszakeresést.

Ezek a feladatok újabb képességeket követelnek az információs szakembertől. Legyen az üzleti életben járatos, ismerjen nyelveket, rendelkezzen műszaki, mellesleg információs jártassággal, a személyes vonzerőről nem is beszélve. Ennek megfelelően jellemzői is változnak: sokkal inkább hasonlít egy expedíció vezetőjéhez, mint könyvtárhoz, együttműködő, szem előtt tartja a prioritásokat, rugalmas, kompetens, tisztában van a szervezet képességeivel.

A legújabb elképzelések szerint szerepe egyre komplexebb feladatok elvégzésére készíti: a technológia és az emberi képességek integrálása, rendszerkészítés és tipizálás, tartalomrendezés, értékelés és a források rangsorolása, hozzáférés és navigálás biztosítása, előfizetések bonyolítása és szolgáltatások eladása, katalogizálás és tudásmenedzsment.

„... A könyvtárosok egyre inkább el fogják veszíteni relatív előnyüket, sőt, jelentőségüket, ha továbbra is az információhoz való hozzáférés alabárdos őrei maradnak. Ha a könyvtárosok arra irányítják erőfeszítéseiket, hogy növekvő szerepet nyerjenek mint az információ interpretálói és olyan felhasználó-központú vállalkozások tulajdonosai,

ahol a rendezetlen információ-tömeg rendezése és értékelése révén új érték keletkezik, akkor minden információfelhasználó számára jelentékennyé és helyettesíthetetlené válhatnak.” (Yonathan Mizrahi: *The knowledge smiths: Librarianship as craftship of knowledge.* = *New library world* 99, 1998. p. 176–184.)

Az információs szakember szakmája sokkal változatosabbá és összetettebbé vált a technológia fejlődése következtében, ezért az új területeken is professzionális hozzáértést kell elsajátítania.

Milyen perspektívák látszanak napjainkban az információs szakemberek számára? Néhány példa:

- webmester;
- tanácsadó;
- szerkesztő, tezauszuszkészítő;
- Internet-katalogizáló, osztályozó;
- keresőmotor-tervező;
- intranet-fejlesztő;
- oktató, tananyagfejlesztő.

Számolnunk kell azzal, hogy a legfrissebben felrajzolódó lehetőségek ugyanolyan gyorsan integrálódnak a tradicionális tevékenységek körébe, mint az előbbieken vázolt, alig néhány évvel ezelőtti elképzelések.

A túléléshez szükséges tanácsok bizonyára sokunk előtt ismertek, de talán nem haszontalan csokorba kötve átnyújtani mindazoknak, akiket foglalkoztat pályájuk jövőképe.

- Adaptálódjunk a változásokhoz, növeljük alkalmazkodóképességünket!
- Ha nem tudjuk legyőzni ellenfelünket, csatlakozzunk hozzájuk!
- Hallassuk hangunkat!
- Állandóan tanuljunk és képezzük magunkat!
- Ismerjük meg munkaadónk munkáját!
- Ne küzdjünk a technológia ellen – csak veszíthetünk.
- Menjünk elébe a felhasználók igényeinek!
- Használjuk ki az ingyenes próbaidőszakok lehetőségeit!
- Ne gondoljuk, hogy nélkülözhetetlenek vagyunk.
- Legyünk naprakészek!

Az egyszerű információ-visszakeresés már nem piacképes. Ma már a szerzett információt olyan elemzésnek kell alávetni, amely a kutatási folyamatban értéknövelő tevékenységet eredményez. A magasabb szintű információs igényeket, amelyek nem egyszerűen referenzskönyvek használatát jelentik, több bonyolult forrás egyidejű felhasználásával lehet kielégíteni.

„Az információs szakember feladata felszínre hozni és hasznosítani az ismeretek szerkezetét.” (Kevin Kelly, Executive editor, WIRED. Keynote address, Online World 1997 Conference.)

Sok neves szakember nyilatkozott a szakma jövőjéről, eredeti gondolataik segítséget jelenhetnek számunkra, itt, ma Magyarországon. A technológiai szintkülönbség miatt ezek a kérdések természetesen még nem jelentkeznek olyan élességgel, mint az információs technológia szempontjából nálunk fejlettebb országokban, de a probléma belátható időn belül itt is fel fog merülni.

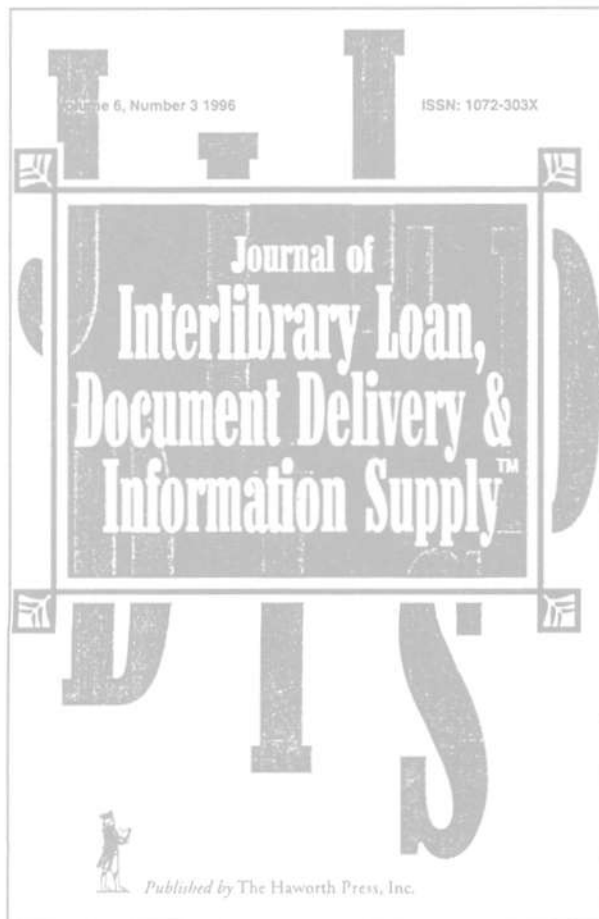
Irodalom

Internet-index: <http://openmarket.com/intindex>
Statistika: http://www.gvu.gatech.edu/user_surveys
FELDMAN, S. E.: Is there a future for information professionals? = Information Broker, 12. sz. 1996. p. 8-9.

/HAWKINS, D. T.-FELDMAN, S. E.: The information professional in the internet age. Online Information '98 konferencia, London, 1998. december 11./

(Bakos Éva)

A tulajdonlás kontra hozzáférés közgazdaságtana

1994 őszén a New York-i egyetem négy könyvtárában vizsgálták, mi éri meg jobban: előfizetni egy folyóiratra, vagy más úton hozzáférni a benne lévő cikkekhez. A tanulmány készítéséhez Bruce R. Kingma professzor közgazdasági modelljét vették alapul.

A felmérés során a *matematikai és természettudományi folyóiratokat* figyelték, amelyekre hagyományosan a drága előfizetési díj és a csekély

használat a jellemző. Ahhoz, hogy teljesen megértsék ezeknek a folyóiratoknak a gazdaságtanát, megkérdezték a könyvtárközi kölcsönzés keretében cikkmásolatot rendelőket, pénzben kifejezve mennyire becsülik a cikkek fordított várakozási időt. Kiszámították továbbá a könyvtár költségeit előfizetés és könyvtárközi rendelés esetén. Mindezek alapján döntési szabályokat határoztak meg, amelyek elsősorban a folyóirat használati szintjét és előfizetési árát veszik tekintetbe.

Hasonló vizsgálatok korábban is folytak. Jelen tanulmány annyival több ezeknél, hogy

- formális gazdasági modellt ad, amely segít a folyóiratok egyszeri használati költségeinek összehasonlításában, és rávilágít a könyvtárközi műveletek átlagos költsége mellett a cikkenkénti marginális költségek fontosságára;
- lehetőséget adott a megrendelőknek, hogy megbecsüljék a könyvtárközi kölcsönzésen keresztül kért cikkek várakozási idejét, amely a teljes költség egyik fontos összetevője;
- az eredményeket a SUNY-Express (a New York-i egyetem könyvtárainak konzorciuma) tesztelte, ahol a könyvtárközi kölcsönzési igényeket előnyben részesítik.

A tanulmány hiányosságai között kell megemlíteni, hogy a számításokban az értékek becslésen alapultak, és a felmérésbe kevés könyvtárat vettek be (ha az összes könyvtár a kapott eredmények alapján járna el, jelentősen csökkenne a folyóiratok előfizetése, ennek következtében nőnének az előfizetési díjak stb.).

Az előfizetett folyóiratok cikkeihez való hozzáférés közgazdasági elmélete

Első lépés a szolgáltatás iránti igények meghatározása, ami jelen esetben a megrendelő saját könyvtárából kért tudományos cikkeket jelenti. Ekkor egy cikk ára minden olyan költséget tartalmaz, ami a megszerzéséhez szükséges, így a